

Даниел Вълчев

КЪМ ПРОБЛЕМА ЗА НОСИТЕЛЯ НА СУВЕРЕНИТЕТА

1. Един от централните въпроси при изследване на явлението държавна власт е въпросът за нейния носител. Съществените различия в интерпретирането на тази материя са проекция на разнообразните изходни позиции и методологични подходи на изследователите, насочващи към специфични теоретични плоскости на научно търсене.

Проблемът за носителя на върховната държавна власт е особено актуален за българската правна наука. Рязкото отхвърляне на идеологизираните теоретични модели в областта на държавознанието предизвика един осезаем методологичен вакуум. Стремещт към бързото му запълване е съпроводен с готовността да бъдат приети редица общественосимпатични теории за властта с демократичен облик. За съжаление тяхното нерядко повърхностно и едностранчиво интерпретиране поражда сериозни опасения за възможността марксистко-ленинските идеологии за държавата да бъдат доверчиво заместени с едно ново поколение теоретични илюзии.

Настоящата разработка не си поставя за цел разглеждането на проблема за носителя на държавната власт в цялото му богатство и дълбочина. Тя се ограничава в рамките на теориите, признаващи съществуването в държавноорганизираното общество на една върховна абсолютна власт — суверенитет, като акцентира преди всичко върху юридическите измерения на проблема.

Известно е, че авторите, които насочват своето внимание към реално съществуващите социални и политически отношения в обществото, проявяват стремеж към разкриване на

фактическия носител на суверенитета. Крайните изводи, до които те достигат, са зависими не само от изградената по рационален път теоретична конструкция, но в не по-малка степен и от приетия за достоверен базисен емпиричен материал. Друга група теоретици поставят логическия акцент в своите изследвания върху обосноваването на оценъчен критерий за проверка на легитимността на държавната власт, изоставяйки претенциите да дадат надеждно обяснение на фактическите властни отношения в държавноорганизираното общество.

Съществуващите концепции, предлагащи юридически построения за носителя на суверенитета, са многобройни. Без да отричаме спорния характер на всяка класификация в областта на социалното познание, бихме могли относително безболезнено да обособим схващанията за носителя на суверенитета в три основни групи.

Най-старите схващания за носителя на върховната власт в обществото изхождат от фактически най-често срещаното през древността и средновековието еднолично властване. Без да поставят под съмнение правомерния характер на реалните властни отношения, тези теории предлагат такава юридическа конструкция на държавната власт и нейния носител, която не само да ги направи правно мислими, но едновременно с това да ги представи като социално и политически приемливи.

Втората голяма група теории са тясно свързани с възникването и развитието на класическия немски юридически позитивизъм и пренасянето на неговите подход и методологичен инструментариум в областта на публичното право. Те са до голяма степен изчистени от често срещаните в публичноправното познание политологичност и социологичност. Това дава възможност да се акцентира върху чисто юридическите /характеристики на суверенитета и неговия носител — държавата-личност, разглеждана като правен субект.

Третата група теории са пряко свързани с учението за народния суверенитет и представляват в една или друга степен своеобразна юридическа проекция на неговия философски и политико-социологичен фундамент. Тук юридическият момент е

произведен и е призван да изгради правна конструкция на явления и процеси, които са на общо основание социално и политически мислими — социалната общност е факт, независимо дали ще бъде разглеждана като правен субект, а формирането на обща воля се приема за принципно възможно без оглед на това, дали е получило адекватно юридическо възпроизвеждане.

2. Прието е да се счита, че първите достигнали до нас опити за изграждане на юридическа конструкция на носителя на държавната власт датират от началото на римския принципат¹. От гледна точка на съвременните правни понятия предлаганият от римските юристи модел на държавната власт и нейния носител би изглеждал така: властта е право и негов титуляр е римският народ: народът може да делегира това свое право на едно лице чрез *lex regia*² това право обхваща два елемента — *IMPERIUM* и *POTESTAS*³. Към края на III в., по времето на Диоклециан и Константин, се налага схващането, че императорът е титуляр на това право на свое собствено основание, а не в резултат на делегиране чрез *lex regia*.

През европейското средновековие римските правни конструкции са частично изоставени и примесени с идеята за *concordia*⁴ — двустранния договорен характер на властта и подчинението. Същевременно запазването на понятието *imperium* е съчетано с търсене на нови аргументи за доказване на легитимния характер на властта. Опитите за по-дълбоко теоретично обосноваване на идеята за *imperium* (предимно от френските легисти) се крепят върху едно твърде крехко съчетание между римските правни построения и сложната пирамидална институционална структура на европейското феодално общество. Постепенно се очертава процес на сближаване на съдържанието на понятията *imperium* и *dominium*⁵. Подобно на правото на собственост властта се разглежда като абсолютно право, включващо правомощията на неговия титуляр да владее, ползва и се разпорежда с обекта на правото⁶. По такъв начин през европейското средновековие се оформя и придобива господстващо положение патримониалната

теория, разглеждаща държавната власт като право, чийто титуляр е монархът. Това право има близка юридическа природа и сходни правни характеристики с правото на собственост. Патримониалната теория, макар и продукт на твърде произволно пренасяне на частноправни построения в областта на публичноправното познание, успява да предложи не само начин за юридическо осмисляне на феномена държавна власт и на нейния едноличен носител. Тя е израз и на подчертан стремеж да се представят властните отношения като политически и социално оправдани, акцентирайки върху легитимността на монархическия принцип на наследяване.

Патримониалната теория не успява да избегне необходимостта от философско и политико-социално обосноваване на произхода на властта. Разглеждането на държавната власт като патримониално право на монарха все още не дава отговор на въпроса за правомерността на това положение от гледна точка на произхода на властта. По тази причина патримониалните схващания са съчетани обикновено с подходяща концепция за произхода на държавата — най-често с класическите средновековни теократични теории.

Теорията за Патримониалната държава започва да избледнява през XVII и XVIII в., а през миналото столетие е почти напълно изтласкана от модерните идеи за държавата, чиито мощен политически заряд и значително по-голяма теоретична дълбочина бързо печелят социално и научно пространство. Въпреки това склонността да се търси политико-юридическа обосновка на патримониалния възглед за държавната власт и нейния носител не изчезва напълно в периода на големите революции. Той преживява едно кратковременно възраждане след победата на монархическа Европа над Наполеонова Франция, а в Германия запазва определено влияние и през втората половина на века⁷.

Ранните опити да се изработи подходяща юридическа конструкция, чрез която успешно да бъде правно интерпретиран сложният и противоречив феномен държавна власт, дават определен отпечатък върху по-нататъшното развитие на

възгледите за юридическата природа на суверенитета. Става въпрос преди всичко за неговото разглеждане като явление, чието правно осмисляне го доближава до категорията субективно право и чието носител се разглежда като определен правен субект.

3. Втората група юридически построения, имащи пряко отношение към проблема за носителя на държавната, власт, е известна в публичноправната наука като немска доктрина. Нейните теоретични основи се поставят през втората половина на XIX в. от класиците на немския правен позитивизъм. До появата на фундаменталния труд на Gerber „Grundzüge des deutschen Staatsrechts“ през 1865 г. в Германия все още господства концепцията за държавната власт, схващана като патримониално право на монарха. Опирайки се на идеята за създаване на изчистена от излишни политизиращи и социологизмращи елементи публичноправна доктрина, Gerber разглежда държавата като самостоятелен правен субект, различен както от монарха, така и от персонифицираната общност (нация, народ)⁸. И монархът, и нацията биха могли да бъдат третирани от юридическа гледна точка единствено като държавни органи. Те не притежават собствена правна обособеност, позволяваща да бъдат разглеждани като самостоятелни публичноправни субекти.

Немската доктрина не си поставя за задача да изследва и даде обяснение на реално съществуващата държава, а се ограничава с амбицията да създаде основа за модерното юридическо осмисляне на явлението държава като единствено възможен от правна гледна точка носител на върховната власт в обществото⁹. По този начин се избягват два от основните въпроси при изследване на проблема за носителя на суверенитета.

Използването на теоретичния фундамент на немската доктрина премахва необходимостта да се доказва способността на носителя на суверенитета (в случая държавата-личност), да формира собствена воля, различна от воите на субектите, съставляващи нейния социален субстрат. От гледна точка на юридическия позитивизъм е напълно достатъчно способността

за формиране на воля да бъде правно призната и да бъдат правно уредени съответните механизми за формиране. Ограниченият в рамките на чисто юридическите построения ход на мисълта позволява да се приеме, че волята на държавата — това е волята, която законът сочи, за такава. Това е волята на определен държавен орган, която при определени предпоставки и при спазване на определена процедура следва да се смята за държавна воля.

Чрез обявяването на една немалка част от въпросите, съпътстващи проблема за субекта на суверенитета, за метаюридически се постига и още един значителен теоретичен резултат. Напълно отпада необходимостта да се търси политико-социално оправдание на неизменно присъстващото във всяка доктрина, приемаща идеята за суверенитета, волево неравенство. Заклучвайки цялата теоретична конструкция в рамките на юридическия позитивизъм, класическата немска публичноправна доктрина разглежда волевото неравенство като една даденост, установена и гарантирана от съществуващия правопорядък. Проблемът за политико-социалната обусловеност на тази даденост е метаюридически и следователно без пряко отношение към правната теория. Главните атаки срещу предлаганото от немската доктрина интерпретиране на въпроса за носителя на суверенитета се основават върху съществуващите в самата нея вътрешни противоречия, противоречия, каквито нито една от известните до днес публичноправни концепции не е успяла да избегне. Приемането на юридическия позитивизъм за теоретична основа на една такава концепция налага целият цикъл от идейни построения да бъде затворен в рамките на съществуващия правопорядък. Разглеждането на правото като създаден от държавата нормативен ред неизбежно влиза в известен конфликт с идеята за държавата като правен субект. Схващането за държавата — правен субект, предполага, че юридическото персонифициране на държавата трябва да бъде признато въз основа на действаща позитивноправна норма. Но ако приемем, че такава норма съществува преди персонифицирането на държавата, остава неясен въпросът, кой е

нейният създател. Ако тръгнем по обратния път и разглеждаме държавата като създател на целия правно-нормативен порядък, то би било логично да се заключи, че преди неговото създаване тя не би могла да бъде разглеждана като правен субект. Но държавата не би могла и да създаде този правопорядък, тъй като отсъствието на правна персонификация ѝ пречи да формира правнозначима воля.

Известни са многобройни опити за избягване на това противоречие, но предлаганите разрешения са или за сметка на логическата стройност на теорията (идеята на Fritz Sander за държавата-баща и държавата-син), или за сметка на чистотата на юридическия метод и неговото примесване с метаюридически (от гледна точка на правния позитивизъм) елементи (идеята за първичната персонифицираност на държавата, развита от школата на Gierke и разсъжденията на Michoud за моралната личност). Схващането за държавата-личност като основен публичноправен субект и носител на суверенитета е неразделно свързано с разглеждането на общността (нация, народ) като държавен орган¹⁰. Общността има това качество по време на избори и референдум, и то доколкото съществува позитивноправна норма, признаваща в тези случаи и по определен ред възможността да формира воля, считана за държавна воля. Този възглед става предпоставка за открояването на известна двойственост на общността в немската публичноправна доктрина. Разсъжденията на Jellinek за народа като социален субстрат на държавата и едновременно с това компонент в системата от държавни органи най-добре очертават тази двойственост.

Освен създаващото допълнителни теоретични трудности раздвояване на общността тази конструкция притежава и още едно съществено неудобство. Признавайки на народа (нацията) възможността при определени условия да участва във формирането на държавна воля в качеството си на държавен орган, немската доктрина косвено признава и принципната способност на тази общност да формира правно значима воля, а следователно и наличие на известна персонифицираност. Но

нека припомним, че именно склонността към разглеждане на нацията като юридически персонифицирана общност е основна мишена за атаките на немските автори срещу класическата френска публичноправна доктрина.

Не на последно място следва да отбележим, че поместването на една цялостна тео-ретико-правна концепция в тесните рамки на юридическия позитивизъм не дава възможност за търсене на извънправно решение на един от най-острите теоретични проблеми в държавознанието — обосноваването на граници на държавната власт и гарантиране на тяхната ненарушимост. Необходимостта от разработване на тази проблематика единствено на плоскостта на чисто юридическите построения насочва към идеята за ограничаването на държавната власт от правото. Но разглеждането на правото като държавно творение свежда въпроса за границите на суверенитета до възгледа за самоограничението на държавата чрез създаденото от самата нея позитивно право. По този начин възможността за теоретично обосноваване и юридическо гарантиране на някаква автономна сфера на личността, определяща границите на държавното господство над индивида, реално отпада. Логическият извод от подобна интерпретация на въпроса е, че държавната власт сама определя границите си и следователно притежава два начина за навлизане в автономната сфера на личността — или като наруши създадените от самата нея граници, или като ги премести с помощта на собственото си право. В крайна сметка гаранциите за ненакърнимостта на индивидуалния периметър на личността се съдържат единствено в позитивното право, създавано от онзи, който би имал интерес да навлезе в този периметър.

4. Третата основна група концепции, предлагащи начин за юридическо осмисляне на суверенитета и неговия носител, се оформя през XIX в. в резултат на динамичното развитие на френската обществена мисъл. Основният теоретичен фундамент на тези възгледи остава като цяло учението за народния суверенитет въпреки многобройните опити да бъдат критично

преосмислени или напълно изоставени едни или други негови постановки.

Не е тайна, че корените на идеята за народовластието се губят в ерата на интелектуалното пробуждане на човечеството. Опитите да се обоснове теоретично необходимостта от създаване на социална и политическа система, предоставяща относително съизмерими възможности на индивидите за участие в политическия процес, са проекция на прастария човешки стремеж към справедливост и равенство. В процеса на продължително и противоречиво развитие на политико-правната мисъл идеята за народовластието получава различни, нерядко изключващи се интерпретации, но неизменно запазва своя значителен социален заряд. Нейната пригодност да служи за идеологическа опора на дълбоки обществени преврати очертава мястото ѝ във формиращата се в навечерието на големите буржоазни революции политическа философия на новото общество.

Своеобразният разцвет на народовластническите идеи и значителното теоретично богатство, до което достигат техните интерпретации в произведенията на идеолозите на буржоазните революции, и в частност у Русо, имат своето обяснение както в наличието на определена интелектуална приемственост¹¹, така и в характера и дълбочината на очертаващите се социални размествания.

Макар и станала достояние на политическата мисъл отпреди хилядолетия, идеята за народовластието получава относително завършен юридически израз едва в навечерието и хода на големите революции. Процесът на правно осмисляне на народовластието е обусловен в немалка степен от бързото нарастване на социалната роля на правото като основен обществен регулатор. Отпадането на пряката лична зависимост в процеса на производство и замяната ѝ с вещно опосредена зависимост значително динамизират икономическия живот и усложняват обществените отношения. Всичко това предопределя централното място, което правото заема в системата от нормативни обществени регулатори.

Необходимостта от принципно нова политическа философия до голяма степен предпоставя и стремежа към създаване на модерни юридически конструкции в областта на държавовзникването.

Традиционно високата доза социологичност и политизираност, характерни за френската обществена мисъл, рефлектира и върху 'формирането на класическата френска публичноправна доктрина. За разлика от немската доктрина, почиваща върху няколко умозрителни конструкции, изградени изцяло от правно-логически материал, френските автори гравитират около социалните факти и процеси, проявявайки откровен стремеж към изработване на юридическа форма на вече утвърдили се в общественото съзнание политико-социални теории¹².

Идеолозите на френската революция, както и нейните политически дейци, обявявайки народа (нацията) за единствен носител на върховната власт в обществото, се задоволяват да запазят теоретичната конструкция на суверенитета, предложена още от Bodin. Нито Русо, нито създателите на декларацията за правата на човека и гражданина и Конституцията от 1791 г. поставят под сериозно съмнение Боденовото определение на суверенитета „*puissance absolue et perpetuelle*". Учението за народния суверенитет създава подходяща идейна опора за смяната на монаршеския абсолютизъм с принципно нова политическа система, но едновременно с това потвърждава възгледа, че в обществото съществува една абсолютна правомерна власт, непознаваща никакви граници¹³. Все пак израз на един неуместен стремеж към опростяване на въпроса би било твърдението, че основната теоретична заслуга на Русо е в преместването на монаршеското „*L'Etat c'est moi*” в устата на народа.

Изоставянето на схващането за монарха-суверен и обявяването на народа за единствен легитимен носител на върховната политическа власт в обществото оказва определено въздействие и върху изграждането на юридическата конструкция на суверенитета и неговия носител. В контекста на

класическата френска публичноправна теория суверенитетът се разглежда като призната и от социална, и от юридическа гледна точка възможност на общността (народа, нацията) независимо от фактори, стоящи извън нея, да има собствена воля и да я налага правомерно на индивидите, включително и с принудителни средства¹⁴. Не може да не отбележим, че подобна призната възможност твърде много напомня на едно субективно право, чийто титуляр е персонифицираната социална общност, разглеждана като правен субект.

Социологизираният подход към промените на носителя на суверенитета поставя пред френската публичноправна доктрина два въпроса, които немските автори успяват безболезнено да заобиколят с помощта на строгия позитивноправен метод на изследване: 1) Какво доказва способността на социалната общност да формира собствена воля, различна от волята на своите членове; 2) На какво се основава легитимността на възприетото от учението за народния суверенитет волево неравенство между общността и индивида.

От гледна точка на класическата френска публичноправна теория разглеждането на народа (нацията) като персонифицирана общност не е нито социологическа абстракция, нито произволна юридическа фикция¹⁵. Общността — единен социален субект, притежаващ собствена воля, различна от волята на членовете ѝ, се приема като факт от обществената реалност. Нито Русо, нито правните теоретици, възприели учението за народния суверенитет за основа на своите концепции, правят сериозен опит да докажат наличието на извънюридически основания за правна персонификация на общността, приемайки за аксиоматична даденост наличието у нея на достатъчна по степен социална обособеност. Това съвсем не пречи на изградения на тази теоретична основа юридически модел на суверенитета и неговия носител да претендира, че почива върху реални социални факти, и да насочи вниманието си върху начините за тяхното правно осмисляне. Той се ограничава в трансформирането на нацията от социален в правен субект, на нейната воля — в правнозначима воля и на

суверенитета в субективно право. Известно е, че според Русо формирането на общата воля на политическото тяло става чрез гласуване, а нейното обективизиране — под формата на закони. Необходимостта от дълбоко теоретично ревизиране на учението за народния суверенитет, породена от стремежа тази богата естественоправна концепция да бъде сведена до позитивноправен принцип, рефлектира и върху проблема за общата воля. Декларацията за правата на човека и гражданина и Конституцията от 1791 г. привнасят в учението за народния суверенитет идеята за политическото представителство. Техните създатели намират начин за относително безболезнена раздяла с прокламираната от Русо невъзможност суверенитетът да бъде представляван, приемайки, че *deleguer* не означава *aliener*. Така става възможно да бъдат съвместени обявяването на народа за единствен носител на суверенитета и предаването на законодателната власт в ръцете на представителното учреждение.

От съществено значение е да подчертаем, че от времето на Френската революция до наши дни почти всички конституции, закрепващи идеята за политическото представителство, без да изоставят идейния фундамент на учението за народния суверенитет, подхранват една теоретична илюзия. В конституционните текстове се твърди, че народът желае, формира собствена воля чрез своите представители¹⁶. В действителност юридическата конструкция на политическото представителство е много по-близка до класическия частноправен институт на представителството. И в двата случая е налице невъзможност да бъде формирана собствена воля от определен правен субект. Тази невъзможност се преодолява чрез оправомощаване на друг субект да изразява воля, юридически приравнена на отсъстващата воля на първия субект. Но нито от гледна точка на представителството в частното право, нито от гледна точка на политическото представителство би могло да се твърди, че представляваният желае чрез своя представител. Вярно е точно обратното — представителят желае, формира собствена воля, която е правно приравнена на отсъстващата воля на представлявания. Или, с други думи, налице е една правна

фигура, която притежава характерните черти на юридическата фикция. Същественото различие между френската и немската доктрина в областта на представителството в публичното право е преди всичко в стремежа или в отказа да се търси политико-социологическа основа за въвеждането на тази фикция¹⁷.

При един прецизен прочит на Русо би могло да се открие, че и в неговото учение присъства идеята за представителството, макар и в един първоначален и неоформен вид. Идеалният случай на формиране на обща воля безспорно би бил налице, когато всички членове на общността са в пълно съгласие. Но очевидно стремежът към постигане на пълно съгласие по всеки въпрос практически би лишил политическото тяло от възможността да изрази някаква определена воля. Затова и Русо въпреки многобройните уговорки все пак приема за правомерно установяването на една първична форма на представителство: волята на мнозинството замества волята на цялата общност. Като оправдание за възприемането на такова решение Русо предлага същите аргументи, с които се опитва да примири идеята за индивидуалната свобода с принципа за тоталното господство на общата воля¹⁸.

Русо разглежда принципа на мнозинството като една от клаузите на Обществения договор¹⁹, която много напомня на акт на упълномощаване. Следвайки подобен ход на мисълта, бихме могли да открием известно противоречие в учението за народния суверенитет. Прокламирането на народа за първичен, единствен и незаменим носител на върховната политическа власт в обществото се сблъсква с невъзможността да бъде отчетена неговата обща воля без привнасянето на института на политическото представителство. Следователно съчетаването на учението за народния суверенитет с идеята за политическото представителство в нейния класически вид не е продиктувано само от желанието на дейците на революцията да поместят богатата естественоправна концепция на Русо в тесните рамки на позитивноправния принцип. Налице е едно по-дълбоко теоретично основание, изразяващо се в необходимостта от създаване на минимум юридическа регламентация на всяка

социална общност, разглеждана като единен правен субект. Става въпрос преди всичко за юридическото опосредяване на механизмите, чрез които се формира воля, независимо дали се приема, или се отхвърля съществуването на социологически основания за създаването на фикцията на представителството.

Казаното ни позволява да потърсим известна близост между правните конструкции на носителя на суверенитета в немската и френската публичноправна доктрина. И държавата—правен субект, и юридически персонифицираната нация се нуждаят от позитивноправна норма, сочеща кой и чрез каква процедура ще желае от тяхно име.

Наред с останалите елементи на теоретична неяснота привнасянето на принципа на политическото представителство в учението за народния суверенитет поставя и още един сериозен проблем. Оставайки близо до социалната емпирика, френската доктрина признава наличието на определена господстваща нагласа в общественото съзнание - обществено мнение (*opinion publique*)²⁰. Независимо от конкретната форма на управление държавните институции биха могли да бъдат устойчиви единствено ако осъществяват дейността си в съответствие с общественото мнение. Би могъл да бъде направен извод и обръщайки логическата връзка — фактическото наличие на стабилна власт е белег, че тя се осъществява в съответствие с общественото мнение²¹.

Като отчита двойственото проявление на общата воля, класикът на френския конституционализъм Esmein формулира идеята за наличието на определено раздвояване и на суверенитета — *souverainete de fait* и *souverainele legale*²². Фактическият суверен винаги е нацията, а автентичен израз на нейната обща воля е общественото мнение. Затова, когато законът сочи друго за носител на суверенитета, се нарушава необходимата хармония между право и факт. Тази хармония рано или късно неизбежно настъпва, въпреки че нейното възстановяване често има твърде висока социална цена.

Присъствието на проблема за общественото мнение във френската публичноправна доктрина предполага едно

своеобразно раздвояване на общата воля. От една страна, неин юридически израз е законът, приет от представителното учреждение. От друга — неин пряк продукт е общественото мнение, този мощен социален коректив на политическия процес. Подобна двойственост при обективирането на общата воля създава теоретична (а и съвсем реална) възможност за колизия между актовете на представителното учреждение и общественото мнение. На пръв поглед френските автори по традиция отдават предпочитание на общественото мнение като по-автентичен израз на (общата воля, по-адекватно изразяващ динамиката на социалната нагласа. Един по-задълбочен анализ обаче би ни довел до противоположния извод.

Не е възможно общественото мнение да се обективира в някаква определена юридическа форма, без по този начин да загуби своите характеристики, отличаващи го от правнонормативните актове, прието по пътя на пряката и представителната демокрация²³. Тази негова особеност дава възможност винаги да бъде оспорено съществуването на определена обществена нагласа и да се предяви изискване за спазване на действащия правопорядък. В крайна сметка достоверна юридическа проекция на общественото мнение е налице само по време на избори и референдуми. Но правната регламентация на формите на пряка и представителна демокрация ни връща отново към немската идея за нацията — държавен орган.

Другото възможно разрешение на противоречието между актовете на представителното учреждение и господстващото обществено мнение би означавало легитимиране на господството на социалния факт. В спора между държавните институции и определени обществени групи, претендиращи да изразяват обществените настроения, изразител на общата воля би била онази от тях, която се наложи политически. Тази логика е твърде примамлива за изследователите на историческите процеси. Тя позволява от позициите на изминалите години да се даде едно социално приемливо обяснение на историческия ход. Но същевременно тя поставя под съмнение необходимостта от

съобразяване с действащия в обществото правопорядък. Към казаното следва да добавим, че нерегламентираното господство на общественото мнение е огромна заплаха за индивидуалната свобода на личността, гаранции за ненакърнимостта на която учението за народния суверенитет и без друго не успява да даде.

4. От предложения бегъл поглед върху интерпретирането на проблема за носителя на суверенитета в класическите немска и френска публичноправни доктрини биха могли да бъдат направени няколко теоретични извода. Те имат отношение и към актуалното състояние на публичноправната наука, тъй като и до днес са запазени в общи линии основните методологически подходи към въпроса за юридическото осмисляне на държавната власт.

Анализът на немската и френската доктрина показва наличието на редица общи черти. И в двата случая се приема, че в държавноорганизираното общество съществува една абсолютна политическа власт — суверенитет. И двете доктрини приемат, че неин носител е един особен публичноправен субект, който не притежава индивидуална физическа обособеност. Единно е и становището, че волята на суверена може правомерно да се наложи над волята на индивида. Абсолютният характер на суверенитета не оставя възможност за юридическо обосноваване на неговите граници.

Съществуващите в двете доктрини различия са проекция преди всичко на спецификите на строго юридическия и социологизирания подход към проблемите на държавата. Ако все пак се опитаме да очистим френската доктрина от присъщия ѝ политико-социален патос, бихме констатирали допълнително сходство в юридическите конструкции. Макар и прокламирайки, че нацията е единствен носител на суверенитета, френската доктрина приема, че същата тази нация се персонифицира юридически в държавата. Правният израз на общата воля в крайна сметка се оказва онова, което законът сочи за обща воля. Опитът да се внесе някакъв допълнителен неюридически коректив в това положение чрез въвеждането на понятието „обществено мнение“ само още веднъж доказва, че големите

спорове в съвременната публичноправна теория не засягат толкова позитивноправната проблематика, а преди всичко извънюрдическата обусловеност на възприетите за меродавни правни конструкции.

БЕЛЕЖКИ

1 D u g u i t. Traite de droit constitutionnel. V. 1 (P., 1927, p. 595 et suiv.

2 В основата на това схващане Hauriou намира едно голямо противоречие, което нарича l'erreur de lex regia. Според него в основата на принципа на легитимността стои не актът на пренасяне на властта, а институцията, която е първичен неин титуляр (Hauriou. Precis de droit constitutionnel. P., 1965, 20—22).

3 DIG. (lib. I, 1, 4). Bodin говори и за majestas като за понятие, известно на римляните (Bod i n. Six livres de la Republique. Liv. 1, ch. V11J).

4 Вж. D u g u i t. Op. cit., p. 595 et suiv.

5 Loyseau. Traite des seigneuries, ch. 1.

6 Loyseau. Traite des offices. Liv. II, .ch. II. Правна мисъл 3/1991

7 През 1873 година в Германия се появява книгата на Seydel „Grundzuge allgemeinen Staatslehre“, съдържаща страстно отрицание на идеите за държавата-организъм и държавата-личност. Според Seydel единственият начин за юридическо разглеждане на държавата е в качеството ѝ на обект, върху който въздейства волята на господаря (Herrscher).

8. Проблемът за съотношението между понятията „народ“ и „нация“ има самостоятелно теоретично място при изследване на учението за народния суверенитет. Поради това в настоящото изследване ще се задоволим да се присъединим към мисълта на Sieves: „Всички публични власти без разлика са еманация на общата воля; всички те идват от народа, т. е. от нацията. Тези два термина трябва да бъдат синоними“ (Les archives parlementaires. T. VIII, 1-^e serie. P., 1875/p. 260).

9. Все пак немската доктрина също търпи определено влияние от реалните политически отношения и процеси в обществото. Типичен пример за това е възприетото от нея разграничение между понятията Souveranitat и Herrschaft, породено от сложното конфедеративно (а впоследствие и федеративно) устройство на Германия (вж. J e l l i p e k. Allgemeine Staat-slehre, 1905, S. 290).

10 У нас тази идея е застъпена у В. Ганев (Демокрация — същност и основни начала. С., 1947, с. 7) и др.

11. Идейните предшественици на Русо са не толкова философите от средиземноморската античност, колкото теоретичите на християнското средновековие — св. Тома Аквински, Белармин, Суарес и др.

12. Представителите на френската доктрина сочат нейната социологизираност като едно от качествата ѝ. „Националният суверенитет — пише класикът на френската държавно-правна наука Esmein — не се основава само върху разума и върху правото на индивидите; той е също така и единствената точна и адекватна юридическа интерпретация на един неоспорим и налагащ се социален факт“ (E s m e i n. Elements de droit constitutionnel. P., 1903, III-erne ed., p. 185).

13. Някои автори са склонни да търсят сходство в основата на средновековните теории за суверенитета и учението за народния суверенитет. Изтъква се, че и в двата случая суверенитетът се разглежда като неограничено заповедно право, чийто носител е едно върховно същество — бог или народ, — възпрепятствано от своята природа да упражнява само суверенитета (B. d e Jouvencel. Du pouvoir. P., 1972, p. 78.).

14. Обобщавайки идеите за суверенитета, Du-guit го определя като право да се заповядва суверенно, т. е. да се формулират безусловни заповеди, право на волята да не зависи от друго освен от самата себе си (P u g u i t. Traite de droit constitutionnel. V. 1. P., 1927, p. 548).

15 В този смисъл Esmein. Elements., p. 34 et suiv.

16 Типичен пример в това отношение е чл. 66, ал. J от нашата Конституция от 1971 г., според който Народното събрание е върховен представителен орган, който изразява волята на народа и неговия суверенитет.

17. Някои френски автори правят разграничение между юридическо и социологическо представителство (D u v e r g e r. Institution Politiques et droit constitutionnel. P.38

18. Rousseau. Du Contrat Social Law, Ch 1.

19 „Законът за мнозинството на гласовете — пише женевикият гражданин — сам по себе си е споразумение и предполага поне веднъж наличието на еднородие“ (Rousseau. Ibid., liv. IV, ch. II).

20. На значението на общественото мнение обръща внимание и Русо (Rousseau. Ibid., liv. I, ch. V).

21. По този повод A. de Tocqueville пише: „Би било грешка да вярваме, че огромната власт на руския цар се е основавала само на силата. Тя се основаваше преди всичко върху желанията и пламенните симпатии на русите; защото принципът на народния суверенитет стои в основата на всички управления, каквото и да говорим, и се крие и в най-малко свободните институции“ (Tocqueville. Souvenirs, p. 371).

22. Разработвайки тази идея, Esmein се опира на мисълта на В. Constant, че в света съществуват два вида власт: легитимна — основаваща се върху народния суверенитет, и нелегитимна — почиваща върху силата (Esmein. Clements. . . , p. 187).

23. При разглеждането на проблема за юридическата форма немските правни теоретици проявяват една по-голяма откровеност. Една възторжена апология на формата срещаме у Ihering. *L'esprit du droit romain*, ed fr. Т.III, р.157-158.